

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Samlinger

til

Jydsk Historie og Topografi.

~~~~~  
2. Række. I. Bind.  
~~~~~

Udgivet

af

det jydsk historisk-topografiske Selskab.

Aalborg.

Marinus M. Schultz's Forlag.

Trykt i Stiftsbogtrykkeriet.

1886—88.

Om den gamle Ridderborg Starkjær samt lidt om Gaarden Hesselbjerg i Gjærning Sogn.

Ved J. Christensen.

Vore ældste Herresæder, der i den første Halvdeel af Middelalderen grundlagdes og beboedes af de da fremtrædende Adelsslægter, vare de saakaldte Ridderborge. De vare i Reglen, idetmindste her i Jylland, for Jagtens Skyld anlagte i Nærheden af de daværende store, vidtstrakte Skove, og deels for at yde Borgens Besidder Sikkerhed mod fjendtligt Overfald og tildeels for Fiskeriets og Samfærdselens Skyld tillige anlagte enten paa udgaaende Odder i større Søer eller ved seilbare Vandløb, hvor en mindre Aa eller Bæk udgød sig i den større Aa og ved at opdømmes dannede en Holm, paa hvilken Borgen kunde ligge omgivet med Vand. Disse Borge vare oprindelig i Almindelighed af et ringe Omfang, blot bestaaende af en enkelt Bygning, undertiden med et noget fastere, fremskudt liggende Porttaarn, der dannede et Yderværk eller Værn for Hovedbygningen. I nogen Afstand fra Borgen laae Staldbygningerne og længere borte den egentlige Avlsgaard, hvis Bestyrer skulde sørge for, at Borgen blev forsynet med Korn og andre Fornødenheder. Af saadanne Ridderborge laae ikke mindre end sex i en Række langs med det midterste Stykke af Gudenaas Vandløb.

Den øverste og maaskee den største af disse Ridderborge var Dyrnæs — senere feilagtig benævnet Dynnes — i Juulsø ved Foden af Himmelbjerget. Paa en fra Søens Nordside udgaaende Landtunge, der ved en Overskjæring kunde skilles

fra Fastlandet, laae denne Borg omgiven af den store Juulse, den næststørste i Gudenaadalens Søers Række. Borgruinen fremviser endnu Borgens Omfang paa den hidtil ikke udgravede Voldplads. Naar og af hvem denne Borg er opført, kan nu neppe oplyses, dog kan det med Føie antages, at den er fra Begyndelsen af Valdemarernes Tid eller maaske før, idet den har havt større Betydning i Grev Geerts Tid, da han lod det være sig magtpaaliggende at komme i Besiddelse af den. Efterat den ligesom andre vigtige Borge i Jylland var bleven indløst af Kong Valdemar Atterdag, overdrog han 1360 ved et Skjøde- og Gavebrev Dyrnæs til Ridder Palle Jensen (Hase?). Fra Slægten Hase gik Borgen med mere Gods i Linaa Sogn som Pant over til den rige Hr. Eluf Elufsen Ridder, hvis Datter, gift med Ridder Laurits Hvas til Ormstrup, erholdt Dyrnæs, Lavend og mere Gods som Medgift. Efter Laurits Hvas's Død 1430 overdrog hans Enke Fru Thore Dyrnæs til Biskop Ulrik Stygge i Aarhus, og forblev den derefter i Bispestolens Eie indtil Reformationen, og Borgen stundede da mod sin Undergang.

Næst nedenfor Dyrnæs, hvor Remstrup paa falder i Langsø, opførte Erik Mus i Slutningen af det 14de Aarhundrede Ridderborgen Silkeborg paa en ved Aaens Udløbs høire Bred udgaaende Landtunge, som kunde omgives med Vand. Borgen blev anlagt omtrent samtidig med, at Dronning Margrete 1396 havde udstedt sit Forbud, at Ingen maatte anlægge Fæste, Barfred og Borge i Jylland, saa Silkeborg hører til en af de yngste Borge og var mærkeligt anlagt paa den nærliggende Remstrup Byes Eiendom. Som Fædrearv gik Borgen med mere Gods i Linaa og flere Sogne over til Erik Mus's Datter Thora, gift 1410 eller 12 med Ridder Laurits Hvas til Ormstrup, og efter hans Død 1430 kom Silkeborg og tilliggende Gods faa Aar efter i Aarhus Bispestols Eie. Det er troligt, at den af Erik Mus opførte Borg har været let Træbygning, liggende paa den vandrige bløde Grund. Det er derimod sandsynligt, at Biskopperne have opført den store Borgbygning, der stod ved Midten af forrige Aarhundrede, og af hvis nu udgravede Levninger sees det tæt nedrammede Pæleværk, hvorpaa Bygningen har været opført. Paa den modsatte Side af Aaen laae Ladegaarden, der siden benyttedes som Hovedgaard.

Henved et Par Miil nordlig for Silkeborg, nedenfor Byen Borre i Veierslev Sogn, laae den fordums Ridderborg Illensborg ved Borreaaens Udløb i Gudenaæ; men da denne Borg forhen er omtalt i Beskrivelsen over Veierslev og Aigt Sogne i Saml. VI. B., S. 281, skal den ikke her videre omtales.

Paa det nordøstlige Hjørne af Høibjerg Sogn ligger det Tange, til hvilket Stammefædrene for den ældgamle Adelslægt Rosenkrands skrev sig, og den derved forhen liggende Borg hørte sammen med det ved Jyllands Østkyst værende Hovedstamsæde Hevringholm. Ihvorvel der et Stykke sønden for Tange By i den øverste Kant af Gudenaadalens Mosebelte findes Spor af en ældgammel Voldplads og en Deel sammendyngede Steen, er dette dog neppe det Sted, hvor den egentlige Ridderborg har staaet, idet her ikke ere de sædvanlige Betingelser tilstede, da her ikke gives noget Værn til Beskyttelse mod fjendtligt Overfald. Skjøndt der nu ikke mere er Løvninger tilstede eller kjendelige Spor tilbage af nogen Bygning eller Borgvold paa den Tange eller Landtunge, der dannes ved Tangeaaens Udløb i Gudenaæ, og hvor en lidt ophøiet Banke ved Høivande er ganske omflydt, kan der være stor Rimelighed for at antage, at her har været den Plads, hvor Ridderborgen har staaet. Denne Borgbygning maa efter sin lave Beliggenhed paa den bløde Engbund, ligesom de fleste andre Borge fra hiin Tid, have bestaaet af let og let forgængeligt Bygningsmateriale, som forlængst er hensmulret, bortført og udjævnet af Gudenaæens stærke Strømning og Isflåger i Vintertiden, der netop her formedelst Aæns Fald fremdrives med en meget stor Kraft. Paa dette Sted vare alle de Betingelser tilstede, som ønskedes ved disse ældste Herresæder; den laa i umiddelbar Nærhed af betydelige Skove, ved tvende fiskerige Aær og med en fri Udsigt saavel i Syd opad til Ans som især nedad den brede Gudenaadal mod Øst, samt med en Vandvei, som kunde beseiles med Baade til Randers og derfra til Hevringholm, en Reise, der kunde endes paa en Sommerdag. Borgens Ladegaard laae i Midten af Tange By og beboedes senere af Adelsfolk.

Henved en Miil nedenfor Tange paa den modsatte Side af Gudenaæ laae Ridderborgen Starkjær nordvestlig i Gjærning Sogn, og tæt neden for denne paa modsatte Side af Aæen Borgen Kjællinghøl, den sjette og sidste af Ridderborgenes

Række ved Gudenaæ. Af dette de gamle Ruders Stamsæde ere endnu kjendelige Løvninger af Voldstedet tilbage.

Ridderborgen Starkjær laae paa en noget ophøiet Voldplads tæt ved Gudenaæ imellem Engen og Mosebeltet, omgiven af Grave, der fik deres Tilløb fra en lille Bæk som Afløb fra nogle Kilder under de ovenfor liggende Bakker, saa Borgen kunde være omgiven med Vand, naar behøvedes. Ogsaa denne Borg maa, efter Voldstedets ringe Omfang at skjønne, have som sædvanligt været af en ringe Udstrækning og maaskee kun bestaaet af en eneste Bygning, af hvis Grundvold nu ikke mere er Spor tilbage, og som for Grundens Skyld maa have bestaaet af lette Træbygninger ligesom ved Illensborg og Tange. Ei heller findes her, ligesaalidt som ved de andre Borge, Spor af Taarnbygning eller Muursteen og Muursteensbygninger, saa her egentlig ikke er andet tilbage end den Plads, Borgen har ligget paa, men som maaskee snart formedelst Opdyrkning af Terrainet vil være ukjendelig.

Borgens Ladegaard laae et Stykke høiere oppe i Dalen ovenfor det egentlige Mosebelte paa en noget fastere Grund. Hvorledes denne Gaards Bygninger oprindelig have været, vides ikke; men efter Borgens Forfald er Ladegaarden tagen til Brug som Beboelsesleilighed, og det derværende Vaaningshuus, bestaaende af meget gammelt Egebindingsværk af svært Tømmer, som stod indtil forrige Aarhundredes Slutning, er da i denne ældre Tid bleven opført og benyttet af de senere Eiere til Beboelse. At dette er skeet for flere Aarhundreder siden, kunde tilnærmelsesviis skjønnes af den meget gamle Bygningsmaade. Af de til Borgen hørende Markjorder var den største Deel Moser og Kjærstrækninger, og deraf har Borgen sandsynligviis faaet sit Navn efter det i disse Kjær voxende Stargræs; thi neppe har Fugleslægten Stær — der vel af Almuen benævnes Star — givet Anledning til Navnet, idet disse Fugle ikke kunde have Tilhold i den skovløse Gudenaadal. Det er forøvrigt først ved dette Aarhundredes Begyndelse, at Navnet Starkjær er moderniseret til Stærkjær. Imellem disse Mose- og Kjærstrækninger og den ovenfor liggende Bakkerække laae de til Starkjær hørende dyrkede

Markjorder af den samme sandede Beskaffenhed som Jorderne i hele Gudenaadalen. Ovenfor Bakkestrøget paa Høilandet laae henved en Trediedeel af Gaardens Jorder, overalt i den ældre Tid bevoxede med tæt Skov, der strakte sig ned igjennem Tværdalene. Af disse fordums mægtige Skove er kun faa Løvninger tilbage i Dalene, mest bestaaende af Elleskov, medens de nu beboede og dyrkede Markjorder endnu bære Navne som Bøgebjærg, Rysholt og flere, der minde om de tidligere Skove.

Om Ridderborgens Eiere og Besiddere i den tidligere Middelalder haves som sædvanligt i denne paa forhistoriske Efterretninger saa sparsomme Tid, saavidt vides, ingen skriftlig Beretning, allerhelst da Starkjær ikke var en af de største eller betydeligste Borge. Starkjær nævnes først, da Hagen Tygesen 1399 paa Vincentsdag, 22. Januar, udstedte et Pantebrev til Eluf Elufsen Ridder som brugeligt Pant, som paa den Tid var almindelig Brug, saa denne formuende Mand herved kom i Besiddelse af Starkjær eller idetmindste en Anpart deraf. Ved at nævne Hagen Tygesen, der foruden Starkjær ogsaa eiede to Gaarde i den tæt ved liggende By Danstrup, hvilke Gaarde han ogsaa 1399 pantsatte til sin Datter, føres man uvilkaarlig paa den Tanke, at den tæt nedenfor Starkjær liggende Hagenstrup Mølle, ved hvilken der forhen maa have været en nu forlængst nedlagt By Hagenstrup, kan have faaet sit Navn efter ham eller efter en af hans Forfædre af samme Navn. Da de fleste Torper ere udgaaede fra Adelbyerne noget før og under Valdemarernes Tid indtil denne Hagen Tygesens Levetid, er det saare rimeligt, at denne By og Mølle kunde være anlagt og have faaet Navn efter ham eller hans Slægt, skjøndt ingen tilstrækkelige Beviser eller Vished derom haves.

Den ny Panthaver af Starkjær, Eluf Elufsen Ridder, var født i Norge, men levede og virkede her i Danmark i Kong Valdemar Atterdags og Dronning Margretes Regjeringstid og nævnes, dog med nogen Usikkerhed, 1340; men det veed vi med Vished, at hans Virksomhed i Danmark falder i Løbet af de 34 Aar fra 1374 til 1408, og at han var død forinden 1418. Han var saavidt vides gift med en Datter af Niels Ibsen (Gyldenstjerne) til Asdorp (Aastrup i Nærheden af Hjørring); saavidt det sees, var hun død før 1406. Vi vide

ikke, hver eller paa hvilken Gaard han havde sit Sæde; vi vide kun, at han var en meget formuende Mand, der eiede en stor Deel Jordegods i Midten af Jylland. Hans Datter — hendes Navn kjende vi ikke — var gift med Ridder Laurits Hvas til Ormstrup og maa være død inden 1410. Det sees forøvrigt ikke, at Hr. Eluf Elufsen havde flere Børn end denne Datter. Mærkeligt nok, at denne virksomme, formuende og indflydelsesrige Mand ikke med et eneste Ord nævnes hos Hvitfelt.

Hr. Eluf Elufsen oplod St. Poulsd. 1404, vistnok i sin høie Alder, sin Ret som Panthaver til Starkjær til sin beslægtede, Væbneren Eluf Jensen; men forinden denne blev Panthaver til Starkjær, var en Henrik Langlouf tillige Medeier og udstedte 1415 Pantebrev paa sin Andeel til Peder Lykke, og blev der Palmesøndag 1419 af denne Henrik Langlouf udstedt Skjødebreve til Peder Lykke paa Starkjær med mere Gods i Houlbjerg Herred. Foruden de nævnte, Panthaveren Eluf Jensen og Anpartseieren Peder Lykke, var ogsaa en tredje Medeier til Starkjær, en Niels Pallesen. Af disse tre samtidige Deeltagere udstedte først Eluf Jensen Væbner — Palmesøndag 1419 Skjødebreve til Bispestolen i Aarhus — paa Starkjær og Starkjær Fang, og Torsdagen næst efter Paaske samme Aar for mere Sikkerheds Skyld et nyt Skjødebreve paa hans og hans Hustrues Ret udi Starkjær. Dernæst udstedte Medeieren Niels Pallesen Philippi-Jacobidag (1. Mai) 1419 Skjødebreve til Biskoppen paa Starkjær og alt hans Gods i Houlbjerg Herred, og endelig den tredje Medeier Peder Lykke den 4de Søndag efter Paaske samme Aar Skjødebreve til Biskop Bø paa Starkjær med mere Gods i Houlbjerg Herred. (Æld. Ark. Reg. II. Bind S. 86 og 87.)

Efter disse Forhandlinger med Starkjærs tidligere Eiere og Panthavere kom Biskop Bo Mogensen Porse forinden sin Død, den 23. December 1424, paa Aarhus Bispestols Vegne og efter at han endnu for en Sikkerheds Skyld fra Eluf Jensen 1420 havde erhvervet et Opladelsesbreve paa et Pant udi Starkjær, som Hr. Eluf Elufsen havde pantsat, — i rolig Besiddelse af Starkjær med sine tilliggende Jordeiendomme og Skove, en Eiendom, hvis Betydning forøgedes ved det dengang saa betydelige Fiskeri af Lax, Ørreder, Helt og forskjellige andre Ferskvandsfiak i den da saa fiskerige Gudena. De

følgende Biskopper have sandsynligviis ladet Starkjær bestyre ved en Official, indtil Starkjær som et Lehn blev overdraget til den os fra Silkeborg og Ormstrup bekjendte Adelsmand Ove Øvesen Daa.

Denne Ove Daa — ogsaa kaldet Lange Ove — blev 1433 gift med Ridder Laurits Hvas den Yngres Enke Thore Mus, der siden hendes Mands Død 1430 havde boet hos sine Børn paa Ormstrup. Ove Daa eller Lange Ove eiede sin Fædrenegaard Lerbæk tæt ved Veile, og er det maaskee allerede gaaet noget tilbage med hans Formuesomstændigheder, da han indlod sig i Ægteskab med den da endnu kun noget over 40 Aar gamle Enke, som ikke var uden Formue, idet hun endnu ikke heelt havde afstaaet sit Fædrenegods Silkeborg med flere dertil hørende Eiendomme. Efter deres Ægteskab flyttede de til Silkeborg, der vel paa den Tid tildeels var i Bispestolens Eie, men som først efter nogle Aars Forløb 1436 ved lovligt Skjødebrev af Ove Daa paa sin Hustrues Vegne blev med det dertil hørende Gods fuldstændig overdraget til Aarhus Bispestol. Efter denne Overdragelse forblev Ove Daa som Biskoppens Befalingsmand paa Silkeborg og nævnes endnu som saadan 1439; men efterat han i Aaret 1438 havde overdraget sin Gaard Lerbæk til Biskop Ulrik Stygge, er han maaskee som Erstatning og Gjengjæld af Biskoppen forundt Starkjær i fri Forlehning i hans og hans Hustrues Levetid, hvilken sidste Kirken ikke var nogen mindre Erkjendtlighed skyldig for al hendes Opofrelse af hele sit Familiegods som Gave til Bispestolen. Da Ove Daa ikke nævnes senere end 1439 som Bispens Befalingsmand paa Silkeborg, maa den nævnte Overdragelse som Lehnsmand paa Starkjær være foregaaet omtrent 1440 eller 41¹⁾.

Da Ove Daa i Documenter af 1439 og 1460 nævnes som Hr. Lange Ove (Æld. Ark. Reg. II. B. S. 9 og 87), maa han have været Ridder og saaledes indtaget en fremragende Plads blandt sine Jevnlige og har levet som en hædret Mand med sin Hustru Fru Thore paa Starkjær i Fred og Rolighed deres øvrige Levetid og nød tillige den Behagelighed at bo i Nærheden af deres Familie paa Ormstrup. Efter hvad der

¹⁾ Som Biskoppens Official paa Silkeborg nævnes 1464 en Erik Christensen (Fasti), og har han formodentlig været Ove Daa's Eftermand.

i det Foregaaende er anført om Ove Daas og især om hans fromme Hustru Fru Thores Velvillie og Gavnildhed mod Kirker, er det saare rimeligt, at de ofte har haft Besøg af de især Fru Thore forhen saa vel bekendte Augustinermunke fra Tvilum Kloster, da dette kun laae en Miil fra Ormstrup og fra Silkeborg, og Veien gik umiddelbart forbi Klosterets Port, naar Hr. Laurits Hvas og Fru Thore jevnlig færdedes imellem disse deres to Eiendomme, og efter hvad der anføres i et Thingsvidne ved Middelsom Herredsting af 1447 — meddeelt i Jydske Saml. 2det B. S. 176 — angaaende et Skjødes Udstedelse paa et Skovskifte i Hjermind Skov, hvorved en Jeppe Monsen var nærværende og her kaldes Præst i Starkjær, synes det, som om en af disse Munke har haft stadigt Ophold paa Starkjær, idet han i Documentet benævnes saaledes.

At denne saakaldte Starkjær Præst har været en Munk fra Tvilum Kloster, kan ikke paatvivles, naar man veed, at Tvilum Kloster eiede en betydelig Deel Jordegods i det ligeoverfor Starkjær liggende Middelsom Herred, og navnlig eiede Klosteret paa den Tid en Gaard, Lundthinggaard, i Hjermind med en Fjerding og en Trething Bol udi Fællig og lodskift over al Hjermind Mark (Æld. Ark. Reg. II. S. 60 og 61), saa at her, ligesom det var sædvanligt, Klosteret lod en Munk møde ved denne Retshandling angaaende en Skov eller Bymark, hvori Klosteret havde Deel, for at paasee dets Tarv og Rettighed. Saaledes sees det, at Provsten Jens Pedersen af Tvilum Kloster selv var tilstede ved Houlbjerg Herredsting 1478 angaaende et Skjæl imellem Skovskifter i Skjød Sogn, og ved samme Herredsting mødte ligeledes 1485 Provsten Poul Mikkelsen af Tvilum Kloster¹⁾ i Anledning af et Skjæl imellem Skjød Byes og Koldbæk og Sølvsteens Marker, alt for at varetage Klosterets Tarv, hvor det eiede Lod og Deel i Markjorderne. (Gamle Breve meddeelt i »Jydske Saml.« 8de B. S. 303.) At denne Jeppe Monsen, der benævnes »Præst i Starkjær« og mødte paa Tvilum Klosters Vegne paa nævnte Middelsom Herredsting, er den

¹⁾ Paa denne Poul Mikkelsens Ligsteen i Tvilum Kirke findes hans Dødsaar efter D. Atlas angivet som 1590, skal være 1490, hvilken Feil er fremkommet ved, at et lille c foroven foran D er formedelst Slid blevet ukjendeligt.

samme »Jeyb Mogenssøn«, som var tilstede paa Houlbjerg Herredsting 1467 og 1478 og nævnes her Præst i Houlbjerg, kan være meget sandsynligt, men dog ikke vides med nogen Vished. Det kan med nogenlunde Sikkerhed antages, at Fru Thore er død inden Aaret 1457, da der dette Aar fandt et Familieskifte Sted mellem hendes Børn, som antyder, at der er foregaaet en Forandring i Forholdene. Hun har, efter hvad der nærmest kan antages, opnaaet en Alder af imellem 65 og 70 Aar.

Efter det Forhold, hvori Ove Daa og Hustru Fru Thore havde staaet til Aarhus Biskopper, fandt disse maaskee, at Ove Daa besad nogle Rettigheder til Starkjær fremfor enhver anden Lehnsmand, hvorfor daværende Biskop Jens Iversen Lange maa have fundet det rettest at faae slaaet fast, at Ove Daa, eller som han i Registraturen kaldes Lange Ove, ikke besad Rettigheder, der traadte Kirkens Eiendomsret for nær, hvorfor han 1460 maatte udstede et Bekjendelsesbrev, at han havde Starkjær i Forlehnning. (Æld. Ark. Reg. II. B. S. 87.) Naar han døde, er os aldeles ubekjendt (see ogsaa F. Hvass »Medd. om Pers. og Fam. af Navnet Hvas« 3. D. S. 10 og ff.).

Hvem der efter Ove Daa har været Befalingsmand paa Starkjær, er os ligeledes ubekjendt, da Starkjær, saavidt vides, kun nævnes en eneste Gang i det paafølgende Tidsrum af omtrent 60 Aar indtil Reformationen, i Anledning af et Sandemands og Ridemandstog 1529 om Markeskjællet imellem Danstrup Mark og Starkjær Mark. Eftersom Biskoppen i Aarhus ikke havde nogen anden Tilsynsmand over det til Bispestolen hørende Jordegods i Houlbjerg Herred end den paa Starkjær boende Befalingsmand, er det troligt, at denne har ført Tilsynet med det øvrige Bispegods. Der er forhen i vore historiske Beretninger bleven anført, at næsten hele Houlbjerg Herred var kommet under Bispestolen i Aarhus; men dette forholder sig ikke ganske saaledes. Foruden Starkjær, som den største Eiendom, havde Bispestolen en Deel Strøgods i Herredet, hvilket især forøgedes ved, at Eggert Vesteni af Østergaard i Velle Sogn gav i sidste Halvdeel af det 15de Aarhundrede næsten hele sit Jordegods, henved 30 Gaarde, Skove og andre Besiddelser i Herredet, til Bispestolen i Aarhus. Derimod eiede de tre Klostre Tvillum, Alling Kloster og Esserbæk Kloster en endnu betydeligere Deel

Strøgods i Herredet, og Biskoppen i Viborg eiede Hovedgaarden Ormstrup med dens tilliggende Gods i Sal og Gullev Sogne. Saaledes var Houlbjerg Herred paa faa Undtagelser nær kort før Reformationen deelt imellem Geistligheden; det var kun lidet, de tre Herregaarde Bidstrup, Hagedsted og Tulstrup havde tilbage af deres Jordegods.

Under Biskoppernes sidste Eiendomstid skal Borgen Starkjær være bleven forladt og øde, og Ladegaarden blev benyttet som Beboelsesleilighed og derefter benævnet Starkjær, et Navn, den siden har havt.

Ved Reformationen blev alt Geistlighedens betydelige Jordegods lagt under Kronen, og Gaarden Starkjær kom under Dronningborg Slots Lehn, hvilket nærmest fremgaar af, at Starkjærs og de fleste af Houlbjerg Herreds Brevskaber kom til Dronningborg og Herredet siden laae under dette Slots Lehn indtil 1660. Starkjær maa nu være bleven bestyret af en Foged, der vel en Tid har boet paa Gaarden; men dens egentlige Bestyrelse og Tilsyn er siden kommet under Dronningborg Slots Ridefoged og Herredsfoged i Houlbjerg Herred Lars Jensen Leth, som boede paa Enslevgaard ved Vellef og døde 1600. Det er os ubekjendt, naar Starkjær er gaaet over fra Kronen til den senere Eier af Herresædet Hagsholm, hvad vel neppe er skeet i den Tid, Familien Vesteni var Eier af Gaarden; men efter at Rigsraad Manderup Parsbjerg i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede var bleven Eier af Herresædet, erhvervede han det meste af Houlbjerg Herred og lagde det som Fæstegods under Hagsholm, der har ført dette Navn indtil vor Tid, og Starkjær maa da have deelt Skjæbne med det øvrige Gods og blevet en almindelig Fæstegaard, idet der aldrig er omtalt, at nogen Familie udenfor Bondestanden har beboet Starkjær siden Parsbergs Tid. At Starkjær Skov har været i god Stand i Parsbergernes Tid, kan sees af det Syn, som foretoges efter Svenskekrigen 1645, da der berettes, at i Hesselbjerg og Starkjær Skove blev af Fjenden omhuggen 150 Bøge og 80 Ege, og at Skovene i denne Krig ere blevne haardt medtagne, kan skjønnes af, at i den tæt ved liggende Hvorslevgaards Skov blev huggen ikke

mindre end 1200 Bøge og 430 Ege, og der er fortalt, at Skovene ogsaa led stor Overlast i Krigsaarene 1657—1659; Resten af Starkjær Skov forsvandt inden Aarhundredets Udgang paa lidt nær, der blev tilovers i Dalstrøgene og Tværdalene.

Kort Tid efter at Kammerraad Ferslev i Aaret 1780 var bleven Eier af Friisholt Gaard og Gods, blev der især paa Grund af Bymarkernes forestaaende Udskiftning af Fællesskab af daværende Besidder af Grevskabet Frisenborg og nævnte Friisholt Eier foretaget et Mageskifte, hvorved Grevskabet erholdt 2 Gaarde i Gjærning og 4 Gaarde i Danstrup af samlet Hartkorn 35 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb., og herfor erholdt Friisholt Gaarden Starkjær paa 21 Tdr. 2 Skpr. » Fdkr. 2 Alb., Hesselbjerg og Enggaard i Gullev, begge med 14 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb., tilsammen med Starkjær 35 Tdr. 5 Skpr. 1 Alb. Hartkorn. Efter at Starkjær ved dette Mageskifte var lagt under Friisholt Fæstegods, blev Gaarden i det følgende Aar af Kammerraad Ferslev ved Salg afhændet til en Syd-slesviger Rømmer; men da denne efter nogle Aars Forløb gik i Armod og ikke var istand til at udrede den tilbagestaaende Kjøbesum for Gaarden, og da dens Markjorder gik heelt ud af Drift, blev der af Kammerraad Ferslev anlagt Sag mod Rømmer til Fratrædelse af Gaarden. Det sees af den Kjøbekontrakt, der blev oprettet, da Ferslev 1798 solgte Friisholt Gaard og Gods til daværende Premierløjtnant Halling, at denne Sag paa den Tid endnu ikke var tilende. I Kontraktens § 5 er anført: »Om Stærkjærgaarden svæver der Proces imellem Sælgeren og nu afdøde Rømmer, hvis Enke forfølger Sagen, som nu staaer ved Høiesteret. Denne Gaard sælges derfor under det Vilkaar, at Kjøberen skal modtage den i den Stilling og under de Forpligtelser, Høiesteretsdommen maatte paalægge Sælgeren; dog uden at udrede enten Mulkt eller Omkostninger, om dette uformodentlige Tilfælde skulde indtræffe». I det følgende Aar faldt Dom i Sagen, og Enken maatte fratræde og forlade Gaarden, som var i en øde og forfalden Tilstand. Starkjær blev næste Aar 1800 af daværende Ritmester Halling solgt til tvende Mænd fra Flensborgegnen, Hans Henrik Hansen og Nikolai, der i Fælledsskab købte Gaard og tilliggende Eiendomme og deelte alt lige imellem sig. Nikolai beholdt den gamle Stærkjærgaard og, de

fleste af dens Bygninger, hvorimod Hans Henr. Hansen byggede paa sin Marklod lidt høiere oppe i Dalen mod sydøst en ny Gaard, som er den nuværende Stærkjærgaard. Lidt vesten for Gaarden blev af denne første Eier anlagt et betydeligt Teglbrænderi, der saaledes siden Aarhundredets Begyndelse er drevet og endnu er i god Drift. Ved den ny Skyldsætning er denne Gaard med sine 133 Tdr. Land ansat til 7 Tdr. Hartkorn. Eieren af den egentlige Hovedparcel, Nicolai, gik efter faa Aars Forløb i Armod og solgte sin Gaards Markjorder i Parceller, saa der blev sex Gaarde paa denne Halvdeel af Starkjær Mark foruden lige saa mange mindre Parcelsteder, tilsammen med lidt over 13 Tdr. Hartkorn. Paa den Plads, hvor den fordums Starkjærgaard stod, er nu kun en lille Gaard eller Boelsted tilbage.

Hesselbjerg.

Da denne Gaard i Slutningen af forrige Aarhundrede samtidig med Starkjær blev lagt ind under Friisholt Gods, kan det maaskee ikke være upassende som Bilag at tilføie en lille Beretning om den.

I en Afstand af 500 Alen sydvest for Starkjær paa en imellem en lille Bæk og Gudenaadalen udskydende Bakkekams sydlige Skråning ligger den gamle Gaard Hesselbjerg. Denne større Gaard blev ved Bymarkernes Udskiftning 1785 deelt imellem den daværende Fæsters tvende Sønner, saa hver fik en Gaard paa 4 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Hartkorn med Forpligtelse begge at forrette Hoveri til Friisholt Hovedgaard, da Gaarden forhen havde været hoverigjørende til Aylsgaarden Aldrup i Hvorslev Sogn. Denne Hoveriforpligtelse blev dog ikke af lang Varighed, idet Gaardene ved Friisholt Bøndergodeses Salg i Aarene 1803—4 gik over til fuldstændig Eiendom.

Gaarden Hesselbjerg omtales allerede 1407, idet en Hr. Claus Krumpen Ridder udsteder et Pantebrev paa Hesselbjerggaard, ligesom der ogsaa fra samme Tid fandtes — i Silkeborg Arkiv — et gammelt Skjødebrev fra 1425 af Hr. Thomas Jensen paa Hesselbjerg, Hesselbjerggaard og Fang (og Mikkelstrup; samt et gammelt skrøbeligt Skjødebrev af Fru

Sophie Olufsdatter, Hr. Claus Krumpens Efterleverske, af samme Aar paa Hesselbjerg og Hesselbjerg Fang, Mikkelsestrup og Mikkelsestrup Fang. (Æld. Ark. Reg. II. B. S. 85—86.) Den her omtalte, nu forlængst forsvundne By Mikkelsestrup maa i sin Tid have ligget et Stykke sydøst for Hesselbjerg henimod Hovedbyen Gjærning, fra hvilken By denne Torp maa være udgaaet, da ingen Torper udgik fra eenligt liggende Gaarde. Denne lille By maa være undergaaet i Grevens Feide eller kort Tid derefter, da der i de sidste hundrede Aar ikke er i Folkemunde bevaret et eneste Sagn som Minde om den. Om dens Markjorder og Skove ere lagte under Hesselbjerg som nærmest beliggende eller under Gjærning, kan nu ikke vides eller skjønnes. Det fremgaaer ikke af Registraturen, til hvem Ridder Claus Krumpens Enke Fru Sophie skjødede Hesselbjerg og Byen Mikkelsestrup; men da Hr. Claus Krumpen i dette Aar 1425 var ved Døden afgaaet, kan det med temmelig Sikkerhed antages, at Godset er overdraget til Emkloster som en Sjølegave for den Afdødes Sjel, med hvilket Kloster det sees, at den Afdøde og hans Familie har staaet i Forbindelse, ligesom ogsaa Skjødebrevet fandtes i Silkeborg Arkiv, hvor de fleste af Emklosters Breve forefandtes. Samme Aar 1425 skjænkede Fru Sophie betydeligt Jordegods til Maribo Kloster, rimeligviis ogsaa for Sjølemesser for den Afdøde. Det var altsaa kun sex Aar, efter at Starkjær kom i Kirkens Eie, at ogsaa Hesselbjerggaard og daværende By Mikkelsestrup kom i Geistlighedens Haand, hvor disse Eiendomme ere forblevne i rolig Hævd indtil Reformationen. Hesselbjerggaard er da ligesom Starkjær kommet under Kronen og lagt under Dronningborg Lehns Bestyrelse, indtil den gennem Tidens Løb har deelt Skjæbne med Starkjær og ligesom denne er lagt ind under Hagsholms Gods og siden kommen til Frisenborg Grevskab.

I ældre Tider hørte til Gaarden Hesselbjerg en betydelig Skov, hvilket selve Gaardens Navn antyder, liggende paa det høie Jordstrøg vesten og norden for Gaarden, som allerede omtalt ved Beretningen om Starkjær Skov. Der er endnu Spor tilbage af denne fordums Herlighed, idet der langs Bakkerne og i Dalstrøgene findes Buske og Smaatræer af forskjellig Art som Levninger af den forhen tætte Skov, ligesom Bregner voxer overalt omkring paa Lyngbakkerne, og Navnet

Bøgebjerg er ligeledes et varigt Minde om Skovens Beskaffenhed.

Ved den syd og vest for Bakkestrækningen forbiløbende Bæk har i ældre Tid ligget en Vandmølle, af hvis Dæmninger endnu sees Løvninger, og en Bakke paa Gullev Mark, lige over for Hesselbjerg, har endnu Navn af Møllebjerg. Naar denne Mølle er nedlagt, vides ikke, men maaskøe omtrent paa samme Tid, som Byen Mikkølstrup er forsvunden, da heller ikke om denne Møllens Tilværelse er noget Sagn tilbage.

Hesselbjerg, der i Pont. D. Atlas kaldes en »eenlig Gaard«, stod for samlet Hartkorn 9 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. og blev, som forhen anført, ved Markens Udskiftning deelt i tvende Gaarde, og eies begge endnu af den daværende Familie. Den østre Gaard er samlet og er nu skyldsæt for 5 Tdr. Hartkorn, hvorimod der er frasolgt den vestre Gaard to Parceller, saa Hovedparcellen kun har 3 Tdr. 4 Skpr. (største Parcel paa 6 Skpr. og en mindre paa $2\frac{1}{2}$ Fdkr. Hartkorn). Til Hesselbjerg ligger ligesom til Starkjær gode Engstrækninger langs med Gudena, i hvilken der ogsaa paa visse Tider af Hesselbjerg og Starkjær Beboere drives noget Fiskeri, der dog i de senere Aar er blevet formindsket, fordi Frisenvold Fiskergaard afspærrer for de bedre Fiskearters Opgang ad Aaløbet for at lægge deres Yngel paa den lavere Vandstand.
